

३० आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः। १-१६ इन्द्रः, १७-१९ अश्विनौ, २०- २२ उषाः।

१-१०, १२ - १५, १७ - २२ गायत्री, ११ पादनिचृद्गायत्री, १६ त्रिष्टुप्

आ व इन्द्रं क्रिविं यथा वाजयन्तः शतक्रतुम्। मंहिष्ठं सिञ्च इन्दुभिः॥ १ ॥०३० ॥०१

वः- युष्माकम्। शतक्रतुम्- बहुकर्माणम्। मंहिष्ठम्- महान्तम्। इन्द्रम्-
इन्द्रियवशीकरणबलाधिदेवम्। क्रिविम्- कूपम्। क्रिविशब्दः कूपनामसु पठितः। जलेन यथा।
तथा। इन्दुभिः- हृदयक्लेदनशीलैः रसैः। आ सिञ्च- क्षर। षिच् क्षरणे ॥१॥

शतं वा यः शुचीनां सहस्रं वा समाशिराम्। एतु निम्नं न रीयते॥ १ ॥०३० ॥०२

समाशिराम्- सम्यक् दध्याशिराम्। धारणामिश्रितानाम्। गवाशिरां वा। ज्ञानरश्मिमिश्रितानां वा।
शुचीनाम्- पवित्राणां रसानाम्। शतं वा सहस्रं वा- अनन्तम्। यः- इन्द्रः। जलम्। न- यथा।
निम्नम्- निम्नभागम्। इत्- एव। तथा। रीयते- स्रवति। रीज् स्रवणे ॥२॥

सं यन्मदाय शुष्मिण एना ह्यस्योदरे। समुद्रो न व्यचो दधे॥ १ ॥०३० ॥०३

यत्। शुष्मिणे- बलवते इन्द्राय। मदाय- तृप्त्यै। मद तृप्तियोगे। प्रवहति। एना- तेनैव। अस्य-
इन्द्रस्य। उदरे- उदरोपलक्षितहृदये। समुद्रः। न- इव। व्यचः- व्याप्तिः। दधे- धृता ॥३॥

अयमु ते समतसि कपोत इव गर्भधिम्। वचस्तच्चिन्न ओहसे॥ १ ॥०३० ॥०४

ते- त्वदर्थम्। अयम्- एष सोमः। रसो वा। अस्ति। कपोतः- पक्षिविशेषः। गर्भधिम्- स्वप्रियां
कपोतीम्। गर्भोऽस्यां धीयते इति गर्भधिः। इव। त्वम्। समतसि- सम्यक् सातत्यं गच्छसि।
अत सातत्यगमने। तत्- तस्मात्। चित्- एव। नः- अस्माकम्। वचः- मन्त्रान्। ओहसे-
प्राप्नोषि ॥४॥

स्तोत्रं राधानां पते गिर्वाहो वीर यस्य ते। विभूतिरस्तु सूनृता ॥ १ ॥०३० ॥०५

राधानाम्- संसिद्धीनाम्। राध संसिद्धौ।। पते- पालक। गिर्वाहः- मन्त्रैरुह्यमान। वीर-
रक्षणसमर्थ। यस्य। ते- भवतः। स्तोत्रम्- स्तवः। ईदृशो भवति। तस्य। ते। विभूतिः- वैभवम्।
सूनृता- प्रियहितम्। सुतरामप्रियमूनयतीति सूनृ। तदृतं चेति सूनृतम्। प्रियं च हितं च
तत्त्वमित्यर्थः। अस्तु- भवतु ॥५ ॥

ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन्वाजे शतक्रतो। समन्येषु ब्रवावहै ॥ १ ॥०३० ॥०६

शतक्रतो- इन्द्र। नः- अस्माकम्। ऊतये- रक्षायै। अस्मिन्। वाजे- आत्मावरणभेदनयुद्धे।
ऊर्ध्वः- उन्नतः। उत्साहयुक्तः। तिष्ठ। अन्येषु- इतरेष्वप्यधिकारिषु। भवत्साहाय्येन जयं प्रति। त्वं
चाहं च। सं ब्रवावहै- सम्यक् वदावः। वदन्ब्रह्मावदतो वनीयानिति श्रुतेरितरेषु
विद्यादानमुत्तमम् ॥६ ॥

योगैयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे। सखाय इन्द्रमूतये ॥ १ ॥०३० ॥०७

सखायः- इन्द्रस्य सुहृदः सन्तः। वयम्। ऊतये- रक्षायै। तवस्तरम्- अतिबलम्। इन्द्रम्-
परमेश्वरम्। योगैयोगे- प्रतिध्यानम्। युज संयमने। वाजेवाजे- आत्मावरणशक्तिभिः कृते प्रतियुद्धे।
हवामहे- आह्वयामः ॥७ ॥

आ घा गमद्यदि श्रवत्सहस्रिणीभिरूतिभिः। वाजेभिरुप नो हवम् ॥ १ ॥०३० ॥०८

यदि। श्रवत्- अस्मदाह्वानं शृणुयात्। इन्द्रः। सहस्रिणीभिः- अनवधिकाभिः। ऊतिभिः- रक्षाभिः।
वाजेभिः- संपद्भिः। नः- अस्माकम्। हवम्- आह्वानं प्रति। उप- समीपे। आ गमत्-
आगच्छेत् ॥८ ॥

अनु प्रत्नस्यौकसो हुवे तुविप्रतिं नरम्। यं ते पूर्वं पिता हुवे ॥ १ ॥०३० ॥०९

यम्। प्रत्नस्य- पुरातनस्य। ओकसः- स्थानस्य सकाशात्। तुविप्रतिम्- बहुप्रतिगन्तारम्। ते- त्वाम्। पूर्व- पूर्वकाले। पिता- मम जनकः। हुवे- आह्वयत्। तम्। नरम्- नेतारमिन्द्रम्। अहमपि। अनु- इन्द्राह्वानाख्यकुलधर्मानुसारेण। हुवे- आह्वये ॥९॥

तं त्वा वयं विश्ववारा शास्महे पुरुहूत। सखे वसो जरितृभ्यः ॥ १ ॥०३० ॥१०

विश्ववार- विश्वेषां वरणीय। पुरुहूत- बहुभिराहूत। जरितृभ्यः- स्तोतृभ्यः। वसो- निवासभूत। वस निवासे। सखे- मित्रभूत। तम्- तादृशम्। त्वाम्- भवन्तम्। आ शास्महे- इच्छामः ॥१०॥

अस्माकं शिप्रिणीनां सोमपाः सोमपान्नाम्। सखे वज्रिन्सखीनाम् ॥ १ ॥०३० ॥११

अस्माकम्- अस्मत्संबन्धिनामुपासकानाम्। शिप्रिणीनाम्- सुनासिकानाम्। शिप्रे हनू नासिके वेति निरुक्ते। सुप्राणानामिति भावः। नासिके मुख्यतया प्राणोपलब्धिस्थाने। सोमपान्नाम्- रसानुभवकराणाम्। सखीनाम्- मित्राणाम्। सोमपाः- हे रसानुभावुक। सखे। वज्रिन्- वज्रपाणे। वृष्टिबलाधिदैवतत्वात्तस्य वज्रमायुधं युक्तम्। रक्षको भव ॥११॥

तथा तदस्तु सोमपा सखे वज्रिन्तथा कृणु। यथा त उश्मसीष्ट्ये ॥ १ ॥०३० ॥१२

सोमपाः- रसानुभावुक। यथा। ते- भवतः। इष्ट्ये- इच्छानुसारजीवनाय। उश्मसि- कामयामहे। तथा। तत्। अस्तु। सखे- मित्रभूत। वज्रिन्- वज्रबाहो। तथा। कृणु- कुरु ॥१२॥

रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेम ॥ १ ॥०३० ॥१३

सधमादे- अस्माभिः सह हर्षानुभवकरे । इन्द्रे- बलाधिदैवते सति । नः- अस्माकम् ।
गावश्चिद्रश्मयः । याभिः । मदेम- हर्षिता भवेयुः । मदी हर्षे । ताः । रेवतीः- रयिसंपन्नाः ।
तुविवाजाः- प्रभूतगतयः । वज गतौ । क्षुमन्तः- मन्त्रवत्यः । दुक्षु शब्दे । सन्तु- भवन्तु ॥१३॥

आ घ त्वावान्मनाप्तः स्तोतृभ्यो धृष्णवियानः । ऋणोरक्षं न चक्रयोः ॥ १ ॥०३० ॥१४

धृष्णो- प्रगल्भ । जिधृषा प्रागल्भ्ये । त्वम् । त्वावान्- आत्मवान् । आत्मनाप्तः- आत्मनैव आत्मानं
प्राप्तः । आत्मनः प्राप्त्यै आत्मैव मार्गः । आत्मधारणयैव आत्मस्थ इति भावः । इयानः- अस्मान्
प्रति आगन्ता । ईड् गतौ । स्वयमात्मधारणयैव आत्माप्तोपि प्रयोजनमनुद्दिश्यैव अस्मान् प्रति
अनुग्रहाय आगमिता । चक्रयोः- रथस्य । रथे । सप्तम्यर्थे षष्ठी । अक्षं न- यथा अक्षं प्रक्षिपन्ति ।
तथा । स्तोतृभ्यः- मन्त्रविद्भ्यः । घ- अवश्यम् । आ- समन्तात् । आत्मनाप्तिम् । ऋणोः- प्रक्षिपतु ।
ऋण गतौ ॥१४॥

आ यदुवः शतक्रतवा कामं जरितृणाम् । ऋणोरक्षं न शचीभिः ॥ १ ॥०३० ॥१५

शतक्रतो- शतसङ्कल्प । यत् । जरितृणाम्- स्तोतृणाम् । कामम्- अभिलषितम् । दुवः- तव
परिचर्यात्मकम् कर्म । अस्ति । तत् । अक्षं न- रथे अक्षमिव । शचीभिः- प्रज्ञाभिः । शचीशब्दः
प्रज्ञानामसु पठितः । ऋणोः- प्रक्षिपतु ॥१५॥

**शश्वदिन्द्रः पोपृथद्विर्जिगाय नानदद्भिः शश्वसद्विर्धनानि । स नो हिरण्यरथं दंसनावान्स
नः सनिता सनये स नोऽदात् ॥ १ ॥०३० ॥१६**

पोपृथद्विः- आत्मावरणभेदनपर्याप्तैः । पोपृथ पर्याप्तौ । नानदद्भिः- शब्दं कुर्वद्भिः । शश्वसद्विः-
सुश्वासवद्भिः । श्वासो मुख्यतया प्राणस्य गुणविशेष इति स प्रोक्तः । अश्वभूतैः प्राणैः । श्रुतौ सर्वत्र
अश्वः प्राणः । इन्द्रः- बलाधिदेवता । शश्वत्- सदा । धनानि- वृत्रहस्तगतसंपदः । जिगाय-

जितवान्। दंसनावान्- सुकर्मवान्। दंसशब्दः कर्मनामसु पठितः। नः- अस्माकम्। सनये-
संभजनाय। सन संभक्तौ। सनिता- दाता। नः- अस्माकम्। हिरण्यरथम्- ज्योतिर्मयगतिसंपन्नं
सूर्यम्। सूर्यः शुद्धस्यात्मनः प्रतीकः श्रुतौ। नः- अस्मभ्यम्। अदात्- प्रददौ ॥१६॥

आश्विनावश्वावत्येषा यातं शवीरया। गोमदस्त्रा हिरण्यवत् ॥ १ ॥०३० ॥१७

दस्त्रा- रोगाणामुपक्षपयितारौ। अश्विनौ- श्वासप्रश्वासयोः आधारभूतप्राणापानवशीकरणशक्ती।
अश्वः प्राणस्य प्रतीको वेदे। अश्वी-प्राणवशीकरणशक्तिः। अश्ववत्या- प्राणविषयया। शवीरया-
सुगत्या। शु गतौ। इषा- इच्छया। गोमत्- ज्ञानरश्मियुक्तम्। हिरण्यवत्- ज्योतिषा
संपन्नमस्मद्धृदयम्। आ यातम्- आगच्छतम् ॥१७॥

समानयोजनो हि वां रथो दस्त्रावमर्त्यः। समुद्रे अश्विनेयते ॥ १ ॥०३० ॥१८

दस्त्रौ- रोगाणामुपक्षपयितारौ। अश्विना- अश्विनौ। वाम्- भवतोः। अमर्त्यः- अमृतस्वरूपम्।
रथः- लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीकवाहनम्। समानयोजनः- तुल्ययोजनम्। समुद्रे- हृदयसमुद्रे। ईयते-
गच्छति। ईङ् गतौ। समुद्रः श्रुतौ हृदयमिति पूर्वमेव निरूपितम् ॥१८॥

न्यश्घ्न्यस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः। परि द्यामन्यदीयते ॥ १ ॥०३० ॥१९

अघ्न्यस्य- अहतस्य सतः। मूर्धनि- उपरि। रथस्य- युवयोः वाहनस्य। चक्रम्। नि येमथुः-
उपरमार्थं स्थापितवन्तौ। यम उपरमे। अन्यत्- अन्यत् चक्रम्। परि- परितः। द्याम्- चिदाकाशं
प्रति। ईयते- गच्छति। आत्मा सत्तामात्रश्च। विलासवांश्च ॥१९॥

कस्तं उषः कधप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्ये। कं नक्षसे विभावरी ॥ १ ॥०३० ॥२०

विभावरी- विशेषभासंपन्ने । कधप्रिये- मन्त्रप्रिये । अमर्त्ये- अमृतस्वरूपिणि । उषः- प्रभातदेवते ।
इत्याधिभौतिके । ज्ञानोदयदेवते । इत्याध्यात्मिके । कः । मर्तः- मर्त्यः । ते- तव । भुजे- अनुभवाय ।
अधिकारी भवति । कम्- कं प्रति । नक्षसे- व्याघ्रोषि । णक्ष गतौ । निघण्टौ व्याप्तिकर्मेतत् ॥२०॥

वयं हि ते अमन्मह्यान्तादा पराकात् । अश्वे न चित्रे अरुषि ॥ १ ॥०३०॥२१

चित्रे- विचित्रे । अरुषि- विरोचमाने । अश्वे- अश्वे स्थिता । न- इव भवसि । आन्तात्-
अन्तर्भावतः । पराकात्- परतश्च । आ- समन्ताच्च । वयम् । ते । अमन्महि- बुद्ध्यामहै । मन ज्ञाने
॥२१॥

त्वं त्येभिरा गहि वाजेभिर्दुहितर्दिवः । अस्मे रयिं नि धारय ॥ १ ॥०३०॥२२

दुहितर्दिवः- चिदाकाशजे । त्वम् । त्येभिः- ताभिः । वाजेभिः- सम्पद्भिः । आ गहि- आगच्छ ।
अस्मे- अस्मासु । रयिम्- संपदम् । नि धारय ॥२२॥